

Beszámoló az MTA Debreceni Területi Bizottságának 2019. évi munkájáról

Hodossy-Takács Előd teológus, főtitkár
Gergely Pál biokémikus, akadémikus, elnök
Magyar Éva közgazdász, titkárságvezető
MTA DAB, Debrecen

Létszám és tudományos potenciál

A DAB tevékenysége három megyére terjed ki: Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok tudományos életét van hivatva össze-fogni. Nagy figyelmet fordít arra a bizottság vezetése, hogy az országhatáron túl is segítse a tudományos élet szervezését, s a regionalitást a legtágabban értelmezve építse ki kapcsolatait a hozzá közel eső országok tudósaival. A keretek tekintetében az elmúlt év nem hozott változást, továbbra is a kárpátaljai és az erdélyi kapcsolattartás áll a középpontban. Kárpátalján változatlanul szűkek a kutatási lehetőségek, Erdélyben ezen a téren a helyzet összehasonlíthatatlanul jobb.

Területi bizottságunk létszámát tekintve a legnagyobbak közé tartozik: köztestületi tagjaink száma 1400 fő, ebből 30 akadémikus, 247 MTA doktora címet és 584 PhD fokozatot szerzett kutató. Az Akadémiai Adattár frissítését folyamatosan végezzük, a PhD fokozattal rendelkező kutatók belépését igyekszünk elősegíteni.

A testületi munka segítségét az MTA TABT Debreceni Területi Bizottság Titkárságán 7,5 fő végzi. A közalkalmazotti létszám nem változott.

Területi bizottságunk 2019. évi tevékenységét 14 szakbizottságban és 89 munkabizottságban látta el, 176 rendezvénynek biztosított helyszínt. A végtelenül színes feladatok, melyeket a szak- és munkabizottságok végeznek a régióban hatalmas értéket jelentenek. Az DAB elnöksége törekszik arra, hogy olyan szervezeti struktúrák alakuljanak ki, amelyek a szak- és munkabizottságok számára a legharmonikusabbak. A határon átnyúló kapcsolatok szorgalmazásával, több tudományterület együttműködésével, gyakorlati szakemberek bevonásával közös eredmények megvalósulása a cél.

Az MTÜ programjai

A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat 2019. évi központi témája „Értékteremtő tudomány” volt. A DAB számos tudományos előadás, konferencia, szimpózium, workshop megszervezésével szolgálta a tudomány legújabb

eredményeinek népszerűsítését. A tudomány érdekes és izgalmas, a társadalommal együttműködve képes gyors fejlődésre és mindenekelőtt arra hivatott, hogy feltárja és megmutassa az általunk ismert világ sokszínűségét. Ehhez minél inkább érthetővé, láthatóvá és érezhetővé kell tenni a tudomány nagyszerű eredményeit.

A Magyar Tudomány Ünnepeinek időszakában a Debreceni Akadémiai Bizottság szervezésében 22 rendezvény valósult meg.

A DAB helyi megnyitó ünnepségén tudományos előadást tartott *Freund Tamás* az MTA alelnöke „Agyhullámok – memória – kreativitás: Belső világunk és az információrobbanás hatásai” címmel. Előadásában biológiai példák, s az agy működésének megismertetése révén rávilágított a társadalmi-fejlődési tendenciákra, zsákutcákra, melyekkel valamennyien, akár a mindennapokban is találkozunk, ilyen például a tanulás, a művészetoktatás és a memória témaköre. Az ünnepségen adták át az MTA Atommagkutató Intézete 2019. évi Szalay Sándor-díját is, amelyet a Tudományos Tanács döntése alapján *Kunné Sohler Dorottya* kapott. Ő a 2000-es évek elején kapcsolódott be a radioaktív nyalábokon végzett magszerkezeti kutatásokba, s vizsgálta a stabilitási sávtól távoli, erősen neutrontöbbletes atommagokban a héjzáródások eltolódását és az ehhez kapcsolódó magszerkezeti jelenségeket. Az elmúlt évtizedben vezető magfizikai laborokban számos kísérlet témavezetője volt. Az intézetben a radioaktív nyalábokon végzett gamma-spektroszkópiai kutatások felelőse lett, koordinálta az intézet részvételét a nemzetközi kollaborációkban.

Az MTA DAB a tudomány szereplői mellett a gazdaság képviselőit is díjazta, átadásra kerültek az Észak-Alföldi Innovációs Díjak immár 22. alkalommal. Észak-Alföldi Regionális Innovációs Díj célja a nemzeti szinten, vagy az Észak-Alföldön kiemelkedő eredménnyel járó termékfejlesztést, technológiafejlesztést, informatikai rendszerfejlesztést, szolgáltatásfejlesztést célzó tevékenység, valamint kimagasló gazdasági teljesítmény elismerése. A Hajdú-Bihar Megyei Kereskedelmi és Iparkamara innovációs díjazottja *ALLTEST Műszerfejlesztő és Szolgáltató Kft.* okostelefonra fejlesztett új univerzális mérőműszerek kialakításáért a Magyar és az Unió építőipar számára. Elismerő oklevélben részesült a *CAD + Inform Kft.* C+I Közműhálózat Tervező Rendszer pályázata, valamint a *Xeropan International Kft.* – Angoltanár a zsebben, avagy a mesterséges intelligencia a nyelvtanulók szolgálatában című pályázata. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kereskedelmi és Iparkamara díjazottja a *Cabinworld-Sthal Kft.* átfogó technológiafejlesztés kialakításáért. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kereskedelmi és Iparkamara díját a *Marso Kft.* nyerte el Abroncs IQ című pályázatával.

Központi szervezésű rendezvények

Az MTA Debreceni Területi Bizottságának vezetése, szak- és munkabizottságai törekszenek a szélesebb közönséget érintő kérdések megvitatására, azok közvetítésére, érdekes, és hasznos ismeretek nyújtására.

Az MTA elnökének a Területi Bizottságoknak juttatott 4-4 millió Ft-os támogatása lehetővé tette kiemelt rendezvényeink méltó megrendezését. (pl. PhD konferencia, Kiadványpályázat, Nobel-Nap Debrecenben, hagyományos karácsonyi ünnepségünk).

Az MTA Debreceni Területi Bizottsága kiemelt szerepet szán a fiatal nemzedék tudományos tevékenységének felkarolására. 2019-ben PhD fokozattal rendelkező kutatók számára hirdettünk meg pályázati lehetőséget a Debreceni Egyetemen közösen. A legsikeresebb pályaművek készítői szimpóziumon is bemutatkozhattak. A bíráló bizottság döntése értelmében 7 előadásra került sor 2019. november 20-án. Az értékelés egyik szempontja a tudományterületek sokszínűségének a bemutatása volt, és a kiváló pályamunkák gyakorlati hasznosíthatóságát vette alapul. Az előadók egyben pályadíj nyertesek is voltak. A 15 perces előadások alkalmával az előadók törekedtek a szakmai részletektől mentes, lényegyet kiemelő, közérthető előadásmódra, kölcsönösen gazdagítva egymás és az érdeklődők látókörét. Bemutatásra került az orvosi diagnosztikai vizsgálatok során használt kontrasztanyag megfelelő összetételének kialakítása, megtudhattuk, hogy a 250 év óta termelt spárgának 80%-át Csongrád és Bács-Kiskun megyében termesztik és optimális körülmények esetén a növény akár naponta kétszer is szedhető. Elemzést hallhattunk arról, hogy hogyan jelenik meg a múlt a mai német képregényekben és milyen hatások befolyásolják a képzőművészetet. Értesültünk arról, hogy a szemlencsében kialakuló katarakta betegség a vezető vakossági ok a világon és hogy a demokráciában van a legnagyobb lehetőség a közügyek nyilvános bírálatára. Betekintést kaptunk egy középkori magyar arisztokrata család, a Perényi család birtokviszonyaiba és szerepvállalásukba az akkori társadalmi rendszer folyamataira.

2019-ban hagyományt teremtve negyedik alkalommal került megrendezésre a Nobel-Nap Debrecenben. Az érintett tudományterületek jeles hazai képviselői mutatták be élvezetes előadásokban:

Fizikai Nobel-díj: James Peebles, Michel Mayor és Didier Queloz – Ludmány András (Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont): Új szereplők az Univerzumban

Kémiai Nobel-díj: John B. Goodenough, M. Stanley Whittingham és Akira Yoshino –

Kalmár József (DE TTK Szerzetlen és Analitikai Kémiai Tanszék): Lítium-ion-akkumulátor – Újratöltve?!

Élettani vagy Orvostudományi Nobel-díj: William G. Kaelin Jr, Sir Peter J. Ratcliffe, Gregg L. Semenza –

Virág László (DE ÁOK Orvosi Vegytani Intézet): *Orvosi Nobel-díj az oxigén-érzékelés mechanizmusának feltárásáért*

Irodalmi Nobel-díj: Peter Handke –

Horváth Andrea (DE BTK Germanisztikai Intézet):

A határ tapasztalata és átlépése: Peter Handke

Közgazdasági Nobel-díj: Esther Duflo, Michael Kremer, Abhijit Banerjee

Szabó-Morvai Ágnes (DE GTK Közgazdaságtan Intézet): *A szegénység legyőzhető. Abhijit Banerjee, Esther Duflo és Michael Kremer kísérleti módszerei*

2019-ben is sikeresnek bizonyult a DAB-Klub működése. Ismeretszerző, amatőr alkotó, városi értelmiségi közösség számára szervezzük havonta két-három alkalommal az eseményeinket. Az érdeklődő lakosság körében is egyre népszerűbbek a programok. Tavaly 19 DAB-Klub rendezvényt tartottunk és 12 kiállításon mutatkoztak be jeles alkotók műveikkel.

Elismerések és kapcsolatok

Az MTA Debreceni Területi Bizottsága kiváló kutatók tevékenységét ismerte el 2019. február 20-án hagyományos éves közgyűlésén, a DAB legmagasabb kitüntetésében, a DAB Pro Scientia Éremben részesülők előadás formájában mutatták be legújabb kutatási eredményeiket.

A DAB Pro Scientia díjazottja *E. Kövér Katalin* akadémikus „*Molekulaszerkezet, dinamika és kölcsönhatás az NMR spektroszkópia tükrében*” címet adta előadásának. A hallgatóság látványos, gyakorlati bemutató segítségével kaphatott betekintést a gyógyszergyártást és a biológia területeket közvetlenül segítő elemző technikába.

A bizottság másik DAB Pro Scientia díjazottja *Szöllősi János* akadémikus, az emlőtumorok kezelésének összetette mechanizmusát mutatta be „*Fókuszban az Erbb2: a sejtbiofizikától az immunterápiáig*” című előadásában.

A közgyűlés további díjazottjai:

- DAB Plakett: *Csorba Péter*, DE TTK Földtudományi Intézet, Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék professzora, *Óvári Gyula*, NKE HHK Katonai Repülő Intézet professzora, Repülő Sárkányhajtómű Tanszék, *Szegedi Andrea*, DE ÁOK Bőrgyógyászati Tanszék professzornője

- DAB Elismerő Oklevél: *Csizi Endre*, fény- és hangtechnikus

A könyvkiadáshoz a szak- és munkabizottságok tudásuk hozzáadott értékével járulnak hozzá. Aktívan részt vettünk az évente négyszer megjelenő „Debreceni Szemle” összeállításában. (<http://szemle.unideb.hu>). Az Elnökség felhívja a szak- és munkabizottságok figyelmét a Debreceni Szemlében történő publikálás lehetőségére, a lap folyamatosan várja a tudományos eredményeket bemutató írásokat. A folyóirat filmes blokkot indított.

A kiadványpályázaton nyertes művek:

- Maticsák Sándor: A magyar nyelv eredete
- Balajthy Ágnes: „Egy eredendő Máshol”
- Lévai Csaba: A förtelmes kereskedelem
- Szabó László: Tanulmányok a magyarrá lett jászokról

Az MTA Területi Akadémiai Bizottságok találkozója 2019-ben Kolozsváron volt. A hazai területi bizottságok képviselői mellett a tanácskozást személyes jelenlétükkel megtisztelték a külföldi magyar területi képviselők is.

Az MTA DAB székház rendezvényein a teljesség igénye nélkül résztvevőként, vagy vendégként a következő közismert személyiségek vettek részt: *Csikos Sándor* Jászai Mari-díjas érdemes és kiváló művész, *Duffek Mihály* zongoraművész Debrecen díszpolgára, *Sipos László* az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának tagja, *Kapocsi István* a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága általános igazgatóhelyettese, *Láng István* az Országos Vízügyi Főigazgatóság főigazgatója.

Infrastruktúra

2019-ben a titkárság irodái újultak meg elősegítve a munkatársak ügyintézését és a látogatók komfortérzetét. 2020-ban az épület további részei is megújulnak. A könyvtárhelyiséget videokonferencia teremmé alakíthatjuk át, a klub és az aula további részei is felújításra kerülnek, a külső homlokzat festése és a kerítés korrózió elleni védelme is megvalósul. Köszönjük a felújításokhoz nyújtott támogatást.

Szak-és munkabizottságok tevékenysége

Az *Agrártudományi Szakbizottság* tevékenységében kiemelkedő szerepet kapott a szántóföldi növénytermesztés agronómiai és ökonómiai hatékonyságának kérdése, a klímaváltozásból következő agrárökológiai kockázatok csökkentésének lehetősége. Ennek keretén belül érdekes gyakorlati alkalmazási területeket jártak körül (metszési bemutató), és foglalkoztak a fogyasztható részekkel rendelkező dísznövények kérdéskörével is.

A *Biológiai és Környezettudományi Szakbizottság* a Debreceni Hidrobiológus Fórum keretében, a főelőadással a restaurációs ökológiai lehetőségeit a vízgazdálkodásban járták körül. A Bizottság tagjai több GINOP pályázatban vesznek részt. A Természet- és Környezetvédelmi Munkabizottság vezetése személyi változás előtt áll, reméljük, hogy a bizottsági munkát ez nem fogja gátolni, rendkívül fontos területről van szó.

A *Bölcseleti, Művészet- és Vallástudományi Szakbizottság* rendezvényei közül a 19. századi filozófiatörténeti kérdéseket vizsgáló “Hang, szó, szellem” című programot emeljük ki. A Szakbizottsági jelentés nem tért ki a Zenetudományi Munkabizottság tevékenységére, ez a terület sajnos meglehetősen szerényen van jelen a DAB életében. Jó lenne, ha ez változna a jövőben.

A *Földtudományi Szakbizottság* két nagyobb konferenciát jegyez, ezeken 167 előadás hangzott el összesen. Külső helyszínen, Kisvárdán is rendeztek konferenciát (VIII. Magyar Tájökológiai Konferencia). Új, a DAB elnökség elképzeléseivel minden tekintetben egyező kezdeményezésük volt, hogy netes kapcsolaton keresztül lehetővé tették a Geological Society (London) előadásainak követését. Ismert szándékunk, hogy szeretnénk egy olyan termet kialakítani a székházban, ami minden tekintetben lehetővé teszi a netes kapcsolaton át folytatott szakmai és szakértői munkát (zárt rendszereken keresztül bonyolított szavazást is). A Meteorológiai Munkabizottság a hat éve elhunyt Justyák János professor emeritus tiszteletére rendezett emlékülést.

Az *Irodalom-, Nyelv-, Kommunikáció- és Médiatudományi Szakbizottság* fő célkitűzése a más tudományágakkal és a régió kívüli akadémikus közélettel folytatott párbeszéd erősítése volt, emellett célként fogalmazták meg az interdiszciplináris tudományos eredmények népszerűsítését. Új rendezvénysorozatot indítottak, eddig az első három előadást szervezték meg ennek keretében, Nyelvészeti esték a DAB-ban címmel. A Nyelvtudományi Munkabizottság vezetésében történt személyi változás, és kiemelkedő eseményként jegyezzük, hogy az MTA 191. közgyűlésén a Szakbizottság két tagját is a testület levelező tagjává választották – szeretettel gratulálunk Debreczeni Attilának és Hoffmann Istvának.

A *Jog- és Közgazdaságtudományi Szakbizottság* igyekezett önálló, kizárólag a szakbizottság szervezésében megvalósuló programokat is tartani, ennek volt eredménye a környezeti fenntarthatóság társadalomtudományi megközelítéséről rendezett kerekasztal-beszélgetés.

Aktív évet zárt a *Kémiai Szakbizottság* is, rendezvényeik közül azonban csak egyetlen eseményt emelünk ki: 2019 a Periódusos Rendszer Nemzetközi Éve (is) volt, a Szakbizottság a 150 éves évforduló alkalmából múlt év decemberében tudományos ülést szervezett, melyen Posta József tartott előadást a periódusos rendszer kémiai, tudománytörténeti és filozófiai jelentőségéről.

A *Matematikai, Fizikai és Informatikai Szakbizottság* nagyon összetett területeket fog át. Ennek következménye, hogy az egyes munkabizottságok egymástól távolabb eső területeken voltak aktívak. Az informatikai területen az adattudomány és a mesterséges intelligencia, matematikai téren az alkalmazás-centrikus matematika, a fizikusoknál pedig a tudománynépszerűsítés nagy hangsúlyt kapott. Azt is meg kell jegyezni, hogy az MTA-t érintő változások hatása Debrecenben a legerőteljesebben ezen a területen vált nyilvánvalóvá, főleg az Atomkiban dolgozó tagtársak esetében igaz ez.

A *Műszaki Szakbizottság* esetében a Gépészeti, a Hidrológiai és a Repülőműszaki Munkabizottságnál egyaránt hangsúlyos törekvés volt a tudomány és a gyakorlat erőteljes összekapcsolása. Itt eredmények még előttünk álló bemutatását emeljük ki: 2020-ban a Hidrológiai munkabizottság (melynek tagjai a felszíni és a felszín alatti vizekkel kapcsolatos kutatási, gazdálkodási és igazgatási terü-

letekről érkeznek) a Debreceni vízbázis földtani értékeléséhez kapcsolódó adatok bemutatására készül.

A *Nevelés-, Művelődéstudományi és Pszichológiai Szakbizottság* új munkabizottsággal bővült: életre hívták a Zenepedagógiai Munkabizottságot. A 2019-ben rendezett konferenciáik tematikáját a szaktudományos kutatómunka elmélyítése mellett a gyakorlati alkalmazás igénye is meghatározta; ezekhez a már megjelent eredmények népszerűsítése járult. Ennek jegyében mutatták be pl. a Pedagógusok Arcképcsarnokának 18. kötetét itt, a székházban.

Legnagyobb szakbizottságunk változatlanul az *Orvostudományi Szakbizottság*, 24 munkabizottsággal. Ezen a területen 36 nagyobb rendezvényről számoltak be az összefoglalók, melyeken 300 előadó és 6000 résztvevő fordult meg. Nehéz egyetlen programot kiemelni ezek közül, ezért csak megemlíjtük, hogy a kutatási eredmények folyamatos felmutatása mellett több helyen találkozunk a jelentésekben a társadalmi felelősségvállalás talán kevésbé látványos, de rendkívül fontos területeinek hangsúlyozásával is, ezen a téren a Geriátriai Munkabizottság és a Sportbiológiai és Mozgásszervi Munkabizottság rendezvényei emelkednek ki (pl. Alzheimer Café).

A *Társadalom- és Történettudományi Szakbizottság* programjai közül a Cselekvő arisztokraták c. konferencia mellett több fontos könyvbemutató is említésre méltó, a programok jelentős része a Tudomány Ünnepehez kapcsolódóan került megrendezésre. A Szakbizottságban hangsúlyos a határon túli műhelyekkel folytatott kapcsolattartás.

A *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szakbizottság* tevékenységéről sajnos kevesebb információnk nincs, jelentésük nem érkezett be. A Szakbizottság tevékenysége kapcsán felmerülő kérdéseket az Elnökség következő ülésén kénytelen lesz áttekinteni. A *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Szakbizottság* viszont elküldte beszámolóját, mely jelzi, hogy a korábbi műhelyek most is működnek. A szolnoki felsőoktatás az elmúlt időszakban több változáson is átesett, ennek egyik következménye, hogy az Agrár-műszaki Tagozat jelenleg működésképtelen, a szakbizottsági elnök bejelentette, hogy kezdeményezni fogja megszüntetését. Ugyanakkor biztató, hogy a jövőben letisztult profillal más területek erősödhetnek, és se a kutatás, se a tudománynépszerűsítés ügye nem kerül veszélybe a megyében. Örömmel vettük, hogy februári tanácsülésünkön megjelent Hubai Imre, a megyei közgyűlés elnöke, és hangsúlyozta a megye elkötelezettségét a tudományos élet fejlesztése mellett.

Összegző megállapítások

A MTA életét 2019-ben különböző jelzőkkel illette a politikai és a szakmai közvélemény. A jelzők közül ki-ki vérmérséklete szerint választhat. A DAB elnöksége folyamatosan figyelte a változásokat. Nem szeretnénk idézni a felbukkanó jelzőket, mert az nem lenne méltó hozzánk, de azt megerősíthetjük, hogy sehol nem találkoztunk a “nyugodt építkezés éve volt” szóösszetétellel,

egyetlen olyan dokumentumban sem, ami az MTA 2019-es évével összefüggésben született. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert mi, a területi bizottság elnöksége, a változó környezetben is arra koncentráltunk, hogy a szak- és munkabizottságok kiterjedt hálózata a legnyugodtabb körülmények között dolgozhasson. Az elmúlt évről született jelentések alapján kijelenthetjük a legfontosabbat: a debreceni tudományos élet akadémiai szervezete, a DAB 2019-ben is betöltötte feladatát. A szakbizottságokhoz tartozó kutatók végezték munkájukat, az eltervezett rendezvények magas szakmai színvonalon zajlottak. Székházunkban a felújítási folyamat nem akadt meg, és a klub programjai éppúgy megtöltötték a termet, mint korábban. A tavalyi év sikeres volt a DAB életében, és ez mindenekelőtt a szak- és munkabizottságokban elkötelezett munkát végző kollégák érdeme. Ezt bizonyítják a beérkezett jelentések. Szeretnénk ezen túl azt is kiemelni, hogy a jelentések nagyobbik része az intenzív nemzetközi kapcsolatok mellett bővülő, vagy régóta fenntartott határon túli magyar kapcsolatokról, kooperációról is beszámolt.

Őszintén reméljük, hogy az előttünk álló elnökségi ciklusban is az elmúlt hat évhez hasonló szép eredményekről, komoly szakmai sikerekről és a tudomány eredményeinek pontos megismertetéséről szólnak majd a jelentések. A DAB-hoz tartozó valamennyi kutatónak szeretettel gratulálunk az elért eredményekhez – a DAB sikere az ő sikerük.